

Зміст

<i>Вступ</i>	9
--------------------	---

Частина перша СУПЕРНИКИ

<i>Розділ 1.</i> Четверо чоловіків чекають	17
<i>Розділ 2.</i> Прагнення рости	38
<i>Розділ 3.</i> Принади політики	67
<i>Розділ 4.</i> «Грабіж і завоювання»	120
<i>Розділ 5.</i> Бурямі п'ятдесяті	137
<i>Розділ 6.</i> Буря, що насувається	164
<i>Розділ 7.</i> Відлік до висування у президенти почався	201
<i>Розділ 8.</i> Фінальна сцена в Чикаго	225
<i>Розділ 9.</i> «Людина знає власне ім'я»	243
<i>Розділ 10.</i> «Задача із зірочкою»	263
<i>Розділ 11.</i> «Віднині я – державна власність»	286

Частина друга МАЙСТЕР СЕРЕД ЛЮДЕЙ

<i>Розділ 12.</i> «Таємничі струни пам'яті»	301
<i>Розділ 13.</i> «Бал розпочався»	322
<i>Розділ 14.</i> «Я не збираюся бути принесеним у жертву»	349
<i>Розділ 15.</i> «Мого хлопчика більше немає»	377
<i>Розділ 16.</i> «Його просто переграли»	390
<i>Розділ 17.</i> «Ми на дні»	408
<i>Розділ 18.</i> «Я сказав своє слово»	433
<i>Розділ 19.</i> «Вогонь у тилу»	454
<i>Розділ 20.</i> «Тайкун в ударі»	477
<i>Розділ 21.</i> «Нюхом чую халепу»	500
<i>Розділ 22.</i> «Усе ще в бурхливих водах»	522
<i>Розділ 23.</i> «Там є чоловік!»	543
<i>Розділ 24.</i> «Атланта наша!»	569
<i>Розділ 25.</i> «Благословенна справа»	604
<i>Розділ 26.</i> Останні тижні	635
<i>Epilog</i>	676
<i>Подяки</i>	680
<i>Примітки</i>	683

Вступ

У 1876 році видатний оратор Фредерік Дуглас виступав на відкритті пам'ятника у Вашингтоні, який возвели чорношкірі американці, щоб віддати належне Авраамові Лінкольну. Колишній раб сказав у промові, що «немає особливої потреби говорити довго й детально про цю велику людину і про її значну місію у світі. Про це вже говорили багато... Усі факти та вигадки ретельно зібрани. Хто завгодно може сказати щось правдиве про Авраама Лінкольна, але ніхто не може сказати нічого нового»¹.

Дуглас виступав лише через одинадцять років після смерті Лінкольна й зауважив те захоплення, яке цілі покоління американців відчуватимуть до цієї простої та складної, заплутаної та відкритої, лагідної людини зі стальною волею. Через майже двісті років після народження Лінкольна численні історики й дослідники оприлюднюють нові документи, дізнаються щось нове та дедалі глибше стараються зрозуміти шістнадцятого президента.

Намагаючись осягнути образ та кар'єру Авраама Лінкольна, я зробила спробу поєднати його біографію з історіями видатних людей, які 1860 року були його суперниками на висування в кандидати у президенти від Республіканської партії. Зокрема йдеться про нью-йоркського сенатора Вільяма Сюарда, очільника Огайо Селмона Чейза та поважного державного діяча з Міссурі Едварда Бейтса.

Життя цих чотирьох чоловіків дає нам уявлення про шлях, який пройшли молоді амбітні люди з Півночі, що досягли повноліття на початку XIX століття. Усі вони вивчали право, стали визначними ораторами, пішли в політику й виступали проти рабства. Їхня стрімка кар'єра стала прикладом для тисяч людей, котрі полишили маленькі рідні містечка в пошуках нових можливостей та пригод у буревійних містах динамічної Америки, що стрімко зростала.

Так, як голограма утворюється через взаємодію світла з різних джерел, так і життя та враження тих, хто жив поруч із Лінкольном, дають нам ясніший та об'ємніший образ самого президента. Босоноге дитинство Лінкольна, брак шкільної освіти, стосунки з друзями-чоловіками, нелегкий шлюб,

природа його амбіцій і роздуми про смерть можна краще проаналізувати, поставивши особистість президента поруч із його трьома сучасниками.

Коли Лінкольна висували у президенти, кожен з його визначних суперників думав, що вибрали не того. Ральф Волдо Емерсон згадував свої перші враження від новин, що вибрали «відносно невідомого чоловіка на прізвище Лінкольн»: «Ми сприйняли такий результат холодно та сумно. Здавалось надто необдуманим у такі тривожні часи довірити настільки відповідальну роль людині, ґрунтуючись лише на її місцевій репутації»².

Скидалося на те, що Лінкольн з'явився нізвідки: юрист із глухини, котрий відслужив один термін у палаті представників, нічим там не запам'ятався і двічі поспіль не зміг потрапити до сенату США. Сучасники та історики приписують його несподіване висування чистому випадкові, а саме тій обставині, що він був з Іллінойсу – штату, де проходив фронт, – і став центральною постаттю в місцевому осередку партії. Порівняльний підхід пропонує іншу інтерпретацію. Якщо порівнювати роботу Лінкольна із провалами його суперників, стає зрозуміло, що його висунули, тому що з них усіх він мав найгостріший розум. Лінкольн звик покладатися на себе, щоб досягти бажаного, і взяв під контроль весь процес, що вів до висування, демонструючи жорсткі амбіції, виняткову політичну осмисленість та прекрасну емоційну стабільність, яку він виховав у собі, гідно пройшовши труднощі у власному житті. Це все захопило його суперників зненацька.

Те, що Лінкольн, ставши президентом, прийняв безprecedентне рішення запросити своїх видатних суперників до власної політичної сім'ї, до кабінету міністрів, було свідченням глибокої впевненості в собі та першою ознакою неочікуваної величі цієї особистості. Сюард став держсекретарем, Чейз – міністром фінансів, а Бейтс – генпрокурором. Решту високих посад Лінкольн запропонував трьом колишнім демократам, про яких також ітиметься в цій книжці: Гідеон Веллс, лінкольнівський «Нептун», став міністром військовоморських сил, Монтгомері Блер – генеральним поштмейстером, а Едвін Стентон, «Марс», – військовим міністром. Усі члени цієї адміністрації були відоміші, освіченіші й досвідченіші в політиці, ніж Лінкольн. Їхня присутність у кабінеті могла затъмарити нічим не видатного юриста зі Спрингфілда.

Проте невдовзі стало ясно, що Авраам Лінкольн постане в ролі беззапечерного очільника цього незвичайного уряду, який справді був командою суперників. Потужні конкуренти, які спершу зневажали Лінкольна, стали його колегами, що допомагали вести країну через найтемніші її часи. Сюард першим оцінив здібності Лінкольна, швидко зрозумівши необґрунтованість свого плану зробити із президента лише номінального главу держави. У наступні місяці держсекретар стане найближчим другом і радником Лінкольна. Хоча Бейтс спершу думав, що Лінкольн – некомпетентний управлінець, хай і з добрими намірами, зрештою він дійшов висновку, що президент був визначним лідером, і взагалі «можливо, людиною без жодних вад»³. Едвін

ЧЕТВЕРО ЧОЛОВІКІВ ЧЕКАЮТЬ

Вісімнадцятого травня 1860 року, у день, коли Республіканська партія мала висунути свого кандидата у президенти, Авраам Лінкольн прокинувся рано¹. Коли він піднявся сходами до свого просто обставленого кабінету юриста в будинку Чінері² на 130 кімнат, що розміщувався на Четвертій вулиці (на захід від громадського скверу у Спрингфілді, у штаті Іллінойс), сніданок уже подали. Свіже масло, борошно, смалець та яйця продавались у продуктовому магазині на Північній шостій вулиці. А в ранковій газеті власники Smith, Wickerman & Company оголосили про прибуття великої весняної партії шовку, ситцю, картатої бавовни та льону, а також про нові поставки трикотажу й рукавичок³.

Республіканці вирішили зібратися в Чикаго. Спеціально для цієї події звели нову залу для зібрань, яка називалась Вігвамом. Голосування не мало початися до десятої ранку⁴, але Лінкольн, попри власну терплячу натуру, помітно «нервувався, метушився та дуже хвилювався»⁵. Знаючи про гіпотетичний шанс бути номінованим на найвищу посаду країни, він не міг зосередитися на роботі. Навіть за звичайних умов багатьом було б важко сфокусуватися в незатишному кабінеті, який Лінкольн знімав разом із молодшим колегою Вільямом Герндоном⁶. Два робочі столи, заставлені стосами документів і листів, утворювали букву Т посеред кімнати. Ще більше паперів вивалювалося із шухлядок та полиць старомодної шафи в кутку. Коли Лінкольн шукав певний документ, то мусив переривати невпорядковані стоси документів. Не в змозі щось знайти, він навіть перевіряв свій капелюх, куди часто клав «неприкаяні» листи чи записки.

Він не міг знайти собі місця і врешті спустився на вулицю, минув місцевий капітолій, що стояв через дорогу, пройшов повз відкриту місцину, де грав з друзями в гандбол, і піднявся невеликими сходами до офісу Illinois State Journal, місцевої республіканської газети. Редакція на другому поверсі, із піччю посередині кімнати, яку топили дровами, була місцем, де обмінювалися новинами та плітками⁷.

Тоді Лінкольн пішов до телеграфу на північ від скверу, щоб дізнатись, чи не надходило якихось новин. Майже не було видимих ознак того, що в історії Спрингфілда це був особливий день очікування,— дуже мало свідчень про якісь заплановані святкування в місті, якщо Лінкольна таки висунуть на посаду президента. Те, що раніше цього місяця його підтримала делегація від Іллінойсу на загальних зборах у Декейтері, було загалом сприйнято як «компліментарний» жест⁸. Проте якщо й не було конкретних планів на цю темну конячку, Лінкольн чудово знов, із яким завзяттям працювали від його імені вірні друзі у Вігвамі.

Стрілки міського годинника на вежі баптистської церкви на Адамс-стрит, здавалося, спинились⁹. Коли Лінкольн дізнався, що його давній друг Джеймс Конклінг учора ввечері раптово повернувся із засідання¹⁰, він вирушив до його офісу, розташованого над ювелірним магазином Chatterton. Коли ж йому сказали, що на друга чекають протягом години, Лінкольн пішов назад у свій квартал, із наміром повернутись, щойно прибуде Конклінг.

Копа чорного волосся, смагляве борознисте обличчя та глибоко посаджені очі робили Лінкольна старшим на вигляд у його 51 рік. Його знали майже всі у Спрингфілді через особливу манеру ходи: складалося враження, що його довгу, худорляву постать треба змазати". Він дивно нахилявся вперед з руками, що висіли по боках або були складені за спину. Як згадував Лінкольнів партнер Вільям Герндон, кроки його були непружні. Він підіймав одразу всю стопу, замість підняти лише передню її частину, і ставав усією ногою на землю, замість ставати на п'яту. «Здавалося,— згадував ще один сучасник,— що від коліна він просто тягне свої ноги, як роблять трудяги, ідучи додому після важкого робочого дня»¹².

Навіть прихильники погоджувались, що риси Лінкольна навряд чи «характеризували його як красивого чоловіка»¹³. У спокійному стані його обличчя було настільки «поглинуте сумом», зауважував журналіст Горейс Вайт, що здавалося, наче «шекспірівського меланхолійного Жака перенесли з Арденського лісу просто у столицю Іллінойсу»¹⁴. Проте коли Лінкольн починав говорити, розповідав Вайт, «вираз туги зникав з його лиця миттєво. Обличчя його сяяло переможною усмішкою, і там, де лише мить тому виднілася тільки важка скорбота, тепер проступав розум, справжня сердечна доброта та обіцянка щирої дружби»¹⁵. Увагу привертала не лише зовнішність Лінкольна, а й, за свідченнями іншого сучасника, «його приємні манери, чудове почуття гумору, безумовна щиросердність та добродушність»¹⁶. П'ять хвилин у присутності Лінкольна — і ви вже «не думаете, що він неотесаний чи дивний»¹⁷.

Спрингфілд майже чверть століття був для Лінкольна домом. У 28 років він прибув до молодого міста, щоб займатись юридичною справою,— в'їхав, як згадував його чудовий друг Джошуа Спід, «на позиченому коні, без жодної власності, окрім двох в'юків з кількома одягинами»¹⁸. Місто швидко розвивалось, особливо після 1839 року, коли воно стало столицею Іллінойсу.

ПРАГНЕННЯ РОСТИ

Абраам Лінкольн, Вільям Генрі Сюард, Селмон Чейз та Едвард Бейтс належали до невгамовного покоління американців, котрим випало лишити позаду світ XVIII століття, світ їхніх батьків. Бейтс, найстарший з них, народився, коли Джордж Вашингтон все ще був президентом. Сюард і Чейз – за правління Томаса Джефферсона. Лінкольн – незабаром після того, як посаду президента обійняв Джеймс Медісон. Сотні кілометрів розділяють їхні рідні міста у Вірджинії, Нью-Йорку, Нью-Гемпширі та Кентукі. Попри все соціальні й економічні чинники сформували в них дещо спільне. Незважаючи на разочу відмінність у статках, здібностях та характерах, усі четверо кандидатів на висування від Республіканської партії поїхали з дому на Захід, вивчали право, присвятили життя державній службі, приєдналися до Партії вігів, заслужили репутацію прекрасних промовців і стали незвичними противниками рабства.

То була країна для молодих. «Нам дістався,— казав 28-річний Лінкольн у ліцеї для юнаків у Спрингфілді,— шмат мирної землі з родючим ґрунтом та сприятливим кліматом». Батьки-засновники створили прихильний до свободи уряд, якому «немає аналогів в історії»¹. Тепер справа була за дітьми – оберігати та розвивати отримане.

Роки після революції посилювали віру в те, що єдиними перешкодами на шляху до успіху були дисципліна та межі здібностей людини. «Позбувшись класових привілеїв та обмежень, люди порушили кайдани, що не давали їм рухатись,— дивувався Алексіс де Токвіль, який приїхав із Франції,— ідея прогресу природна для мислення кожної людини; прагнення досягати його одразу ж постає в серці кожного, і всі хочуть вийти за межі своєї соціальної позиції. Амбіції стають спільним відчуттям»².

Спостереження, що наводило жах на Френсіс Тролlop під час візиту в Америку, — «будь-чий син може стати рівним будь-чиєму синові»³ — надихало тисячі молодих людей покинути свої невеликі містечка та лишити позаду обмежені можливості, які мали їхні батьки⁴. Ці амбітні юнаки взя-

лися випробовувати удачу, щоб стати торговцями, виробниками, вчителями та юристами. Унаслідок цього народилися сотні нових міст та містечок, де швидко будувалися дороги, мости й канали і з'являлася нова ринкова економіка. Відкрилися нові просторі землі та можливості, а після купівлі Луїзіані територіальні володіння Америки миттєво подвоїлись⁵.

Заново визволені американці перейшли Аппалачі, котрі відділяли колонізовані землі від незаселеного Заходу. Стівен Вінсент Бене писав: «Американців не спинить: / Річки всі перейдуть, незвідане візьмуть, / Метал із серця гір добудуть»⁶. На Півдні першовідкривачі рухалися штатами вздовж узбережжя затоки до Міссісіпі, поширюючи вирощування бавовни та рабство⁷. На Півночі поселенці йшли на захід від Нової Англії та Середньої Атлантики, утворюючи мережу сімейних ферм та міста.

Бейтс поїхав десь за півтори тисячі кілометрів від рідного штату Вірджинія через Кентукі, Іллінойс та Індіану аж до молодого міста Сент-Луїс у недавно заснованій територіальній одиниці Міссурі. Чейз пережив виснажливу подорож із Нью-Гемпширу до Цинциннаті в Огайо, бурхливого та ще дикого міста, яке лише нещодавно «постало з лісів». Сюард покинув свою родину у східному Нью-Йорку і поїхав до Оберна, міста, що активно розвивалось у західній частині штату. Лінкольн поїхав із Кентукі до Індіани, а потім до Іллінойсу, де перш ніж почати вчитися на юриста, був матросом, продавцем, землеміром і поштмейстером.

«Кожного американця поглинає прагнення чогось досягти»⁸, – писав Алексіс де Токвіль. Ці четверо чоловіків і тисячі інших людей не шукали містичного горщика із золотом на краю західної веселки, а хотіли знайти місце, де їхні прагнення та зусилля зможуть втілитись у суспільстві, що швидко міняється.

* * *

З усіх претендентів на висування Вільям Генрі Сюард мав найбезтурботніше дитинство. Наділений веселою вдачею, він не хвилювався й із радістю брався за кожну справу – чи то змагався за нагороди у школі, чи грав у карти з однокласниками, чи то споживав хорошу їжу та вино, чи то насолоджувався подорожами.

Генрі Сюард, як його називали, народився 16 травня 1801 року⁹. Четвертий із шести дітей, він виріс у горбистому окрузі Орендж, штат Нью-Йорк, у селі Флорида, десь за сорок кілометрів від військової академії США. Його батько Семюел Сюард накопичив «солідні статки», працюючи лікарем, суддею, торговцем, продавцем землі та членом законодавчого зібрання штату Нью-Йорк¹⁰. Його маму, Мері Дженнінгс Сюард, знали у громаді за її тепло, здоровий глузд та доброту.

Лагідного й доброзичливого, рудоволосого і блакитноокого Генрі було обрано поміж братів для того, щоб отримати вищу освіту, яку, писав він

ПРИНАДИ ПОЛІТИКИ

Уединій країні, заснованій на принципах, що люди можуть і мають управляти собою, де самоуправління домінувало на всіх рівнях об'єднань від найменших сіл до столиці, природно, що політикою переймались усі. «Щойно ваша нога ступить на американську землю,— писав Алексіс де Токвіль у той рік, коли Лінкольн служив перший строк у парламенті,— ви одразу ж потрапляєте в епіцентр якоїсь метушні. З усіх боків хтось щось кричить, одночасно чути тисячі голосів, і кожен з них говорить про певні соціальні потреби. Навколо вас усе рухається: тут сусіди зібралися з'ясувати, чи треба будувати церкву, там хтось вирішує, кого обрати представником, трохи далі районні депутати поспішають до міста, щоб вирішити питання інфраструктури, в іншому місці фермери покидали борозни, щоб обговорити план побудови дороги чи школи».

«Громадяни збираються просто, щоб оголосити, що вони не схвалюють дії уряду,— писав де Токвіль. — Втрутатися в управління суспільством і говорити про це — найповажніша справа і, так би мовити, єдине задоволення, доступне американцеві... Американець не вміє вести розмову, але обговорює; він не красномовний, але продовжує говорити. Він завжди з тобою говорить, наче виступає перед законодавчим зібранням»¹.

На ілюстрації з книжки Ноя Бебстера «Основи правопису»², яку активно читало покоління Лінкольна, чоловік у геройчній позі стоїть на дерев'яній бочці, виступаючи перед натовпом захоплених слухачів. За ним гордо розвивається американський прапор, а зображення національного орла позначає відвагу й патріотизм оратора. «Що дивного в тому,— цікавився Ральф Волдо Емерсон, роздумуючи над спокусами політики,— що амбітні юнаки йдуть у політику, якщо найвищі нагороди суспільства опиняються біля ніг успішного оратора? Йому належить аудиторія. І будь-яка слава тъмяніє порівняно з його популярністю»³. Для багатьох амбітних молодих людей XIX століття політика стала шляхом для розвитку. Політика привабила Бейтса в Міссурі, Сюарда в Нью-Йорку, Лінкольна в Іллінойсі й Чайза в Огайо.

* * *

Найстарший поміж чотирьох суперників Едвард Бейтс пішов у політику першим – під час кампанії 1820 року за надання Міссурі статусу штату. Коли це питання обговорювали в Конгресі, виникла суперечка, чи конституційний захист рабства в нинішніх штатах діятиме на новопридбаних територіях. Представник Нью-Йорку, котрий виступав проти рабства, увів поправку, згідно з якою Міссурі мав стати першим штатом, де діти рабів після досягнення 21 року мали бути звільнені. Так звана «юридична фракція», до якої належав і Едвард Бейтс, активно протестувала проти цієї поправки як ціни за приєднання штату. Бейтс казав, що запроваджувати в окремому штаті такі зміни, які виходять за межі «республіканської форми правління»⁴, гарантованої основним законом, – це порушення Конституції.

Жителі Півночі, котрі сподівались, що політика стримування на Півдні неодмінно приведе до подолання рабства, боялися, що таким чином рабство проникне на західні території – і це поставить під загрозу майбутнє нації. Позаяк жителі Півдня покладалися на рабську працю, опозиція Півночі щодо дозволу рабства в Міссурі здавалася серйозною загрозою їхньому способові життя. На піку боротьби лідери Півдня оголосили про намір вийти зі Сполучених Штатів, а багато представників Півночі, здавалося, хочуть їх відпустити. «Це визначальне питання, – писав тоді Джефферсон, – як пожежна тривога серед ночі, розбудило мене і сповнило жахом. Я одразу подумав, що це кінець Сполучених Штатів»⁵.

Сенат одразу ж вилучив із законопроекту поправку проти рабства, включивши Міссурі до Сполучених Штатів як штат, де рабство було легалізованим згідно з міссурійським компромісом 1820 року⁶. Цей компроміс сформулював сенатор Кентукі Генрі Клей, котрий заробив прізвисько Великий Миротворець⁷. Цей договір одночасно проголошував Мен вільним штатом і забороняв рабство на решті території нещодавно придбаної Луїзіані на північ від широти 36°30'. Ця лінія проходила через південний кордон Міссурі, що робило сам штат Міссурі винятком із нового поділу.

Пізніше тієї весни Бейтс успішно виборов собі місце серед сорока одного делегата, яких обрали, щоб написати Конституцію нового штату. Хоч Бейтс був і молодший від більшості делегатів, він «став одним із головних авторів Конституції». Коли настав час обирати кандидатів на посади, «юридична фракція» отримала левову частку місць. Девіда Бартона й Томаса Бентона відправили до Вашингтона як первих сенаторів штату, а Едвард Бейтс став першим генеральним прокурором штату, у той час як його партнер Джошуа Бартон став першим секретарем штату. За два роки Бейтс виборов місце в законодавчому органі Міссурі, а ще за два – його брата Фредеріка Бейтса обрали губернатором штату⁸.

Внутрішнє коло фракції недовго лишалось єдиним, тому що стосунки між сенаторами Бартоном і Бентоном ставали напруженими⁹. Послідовники

«ГРАБІЖ І ЗАВОЮВАННЯ»

Вашингтон був містом, що тільки розвивалось¹, коли у грудні 1847 року Лінкольни прибули на дерев'яну залізничну станцію,— вони приїхали на відкриття сесії Конгресу. Пам'ятник Вашингтону почнуть будувати лише наступного літа. Викладена бруківкою Пенсильванська авеню була однією із двох вулиць із твердим покриттям. Ще без високого купола, Капітолій стояв на горі, звідки відкривався «вид на Вашингтон, Джорджтаун та Александрію та на численні зарослі лісом пагорби Меріленду та Вірджинії»². На подвір'ях за більшістю будинків «були хліви для свиней та корів і загони для табунів гусей на вільному випасі. Протягом дня тварини та птиця поодинці або гуртом зухвало ходили, де їм заманеться: вулицями й полями»³.

Однак порівняно з невеликим Спрингфілдом столиця із сорокатисячним населенням (включно з кількома тисячами рабів) була мегаполісом⁴. Там було повно історичних місць і меморіалів, які так захоплювали Лінкольнів. Найвизначніших постатей епохи все ще можна було зустріти в залах Конгресу — там були Джон Квінсі Адамс, котрий невтомно боровся за прийняття петицій проти рабства, красномовний Деніел Вебстер, чиї слова, на думку Лінкольна, житимуть вічно⁵, Джон Келгун, видатний речник Півдня, котрий уже очолював одну спробу повстання. Поруч із цими титанами, що творили історію минулих десятиліть, були ті, хто відіграє вирішальну роль у драмі, яка тільки мала розгорнутися — Джефферсон Девіс⁶ та Александер Стівенс, майбутній президент і віце-президент конфедерації, Стівен Дуглас, сильний суперник Лінкольна, та Роберт Барнвелл Ретт, збурювач повстання.

Лінкольни поселилися в пансіоні місіс Спрайс на Капітолійському пагорбі з того боку, де зараз розташована Бібліотека Конгресу. Невдовзі Лінкольн став улюбленицем у пансіоні: він завжди мав якусь історію для розваги, переконання чи розвіювання чиїхось аргументів. Семюел Бюсі, молодий лікар, котрий харчувався в пансіоні, згадував: щойно Лінкольн мав розказувати історію, «він одразу відкладав ножа й виделку, клав лікті на стіл, а голову

на руки, промовляв: “Це нагадує мені про...” – і продовжував. Усі вже готувалися почути історію, від якої хапатимешся за живота».

На дозвіллі Лінкольн ходив на боулінг. Бюсі згадував, що він був досить незgrabним, але «грав жваво й із запалом» та «з однаковим настроєм і гумором сприймав як поразки, так і перемоги». Коли ширилися чутки, що десь був Лінкольн, то «одразу навколо збиралися люди, чекаючи на його історії та жарти». Як завжди, його кмітливість і талант до оповідок ставали джерелом «веселощів»⁷ для всіх навколо.

Поки Лінкольн ходив на зібрання та сесії в Конгресі, Мері переважно лишалась у кімнатці, де вони жили із чоловіком та двома малими дітьми: Робертом, якому було вже п'ять, та дворічним Едді⁸. Їхні шалені витівки й галаслива біганина коридорами не сприяли хорошому ставленню сусідів до Мері. Жоден інший конгресмен не приїхав із дружиною. Так, більшість законотворців полищали свої сім'ї вдома. Без подруг Мері доводилося більшість часу проводити наодинці з дітьми. А тогочасні звичаї не дозволяли їй ходити на події та вечірки без чоловіка, котрий був увесь час зайнятий. За кілька місяців за взаємною згодою Мері з дітьми полишила Вашингтон. Не маючи змоги повернутися в їхній дім у Спрингфілді, який вони на час сесії в Конгресі здали в оренду, вона з малими приїхала у вишуканий батьковий дім у Лексингтоні. Так почалася найдовша їхня розлука за двадцять три роки шлюбу.

* * *

За вісімнадцять місяців до приїзду Лінкольна у Вашингтон сталася незворотна історична подія, коли президент-демократ Джеймс Полк наказав американським військам зайняти спірну територію між кордонами США й Мексики. Відносини між Сполученими Штатами та Мексикою десятиліттями псувалися чварами за кордони. Оголошуючи про те, що Мексика відкрила вогонь по американських солдатах на американській землі, Полк закликав Конгрес не оголошувати війну, а визнати, що стан війни вже є⁹.

Початок цих подій підняв патріотичний дух американців, котрі розглядали війну як «романтичну пригоду на далекій екзотичній землі»¹⁰. Конгрес оголосив призов 50 000 чоловіків, але вже в перші тижні до призовних центрів прийшло 300 000 волонтерів. Колишній суперник Лінкольна Джон Гардін був першим добровольцем в Іллінойсі. Його обрали командиром полку, і згодом він геройчно загинув у битві під Буена-Віста. Едвард Бейкер, котрий усе ще був членом Конгресу, очолив полк і під «звуки барабанів і голос сурми» повів війська «вкритими прапорами вулицями, що повнілися тисячами прихильників: жінками, що схлипували, та чоловіками, які натхненно бажали їм успіху»¹¹.

Із самого початку багато провідних вігів ставили під сумнів як конституційність, так і справедливість війни. «Це факт, – пізніше казав Лінкольн, – що

БУРЕМНІ П'ЯТДЕСЯТИ

Америка 1850 року була переважно аграрною державою з 23 мільйонами населення, де громадські й політичні питання на всіх рівнях управління викликали жваве зацікавлення¹. Участь громадськості в політичному житті тоді була активнішою, ніж у подальші роки. Майже три чверті громадян, які могли голосувати, скористалися своїм правом на двох президентських виборах минулого десятиліття².

Основною зброєю політичних суперників стали промови. Дар пишномовства тоді був ключем до успіху в політиці. Навіть дитиною Лінкольн шліфував ці навички, з пенька виступаючи перед друзями.

До промов з важливих питань, які часом тривали по три-четири години, ретельно готувалися, продумували всі аргументи. Звісно, траплялася й демагогія, та було й чимало метафор, відсилань до літератури, історії, тож часом такі промови, як деякі із виступів Лінкольна, приносили промовцеві літературну славу.

Про політичні виступи та проблеми люди дізнавалися з газет – тоді були тільки такі медіа. Переважна кількість газет була дуже упереджена. Редактори й видавці, як показують кар'єри Терлова Віда та Горейса Грілі, часто самі були політичними постатями. Газети XIX століття, як зауважував письменник Чарльз Інгерсолл, «щодня були на обідньому столі майже в кожній родині; газети були такими дешевими та звичними, як повітря й вода, і такими ж недооціненими»³.

«Погляньте на людей у ранкових потягах», дивувався Ральф Волдо Емерсон, що «везуть ділових людей у місто до їхніх крамниць, бухгалтерій, робочих дворів та складів». У кожному вагоні хлопчина, який розносить газети, не встигає «розкрити свої чарівні листи – цей хліб знань коштує два пенси – і миттєво увесь вагон, тільки поспідавши вдома, в єдиному пориві тягнеться до другого сніданку – до газети»⁴. Одного європейського туриста дивувала роль газет у житті нової нації: «Газети читають усюди. Увечері все місто знає те, що ще двадцять чотири години тому лежало на столі в журналістів...

Людей, що не вміють читати, небагато, але й вони дізнаються новини, які обговорюють або читають уолос у барах та устричних»⁵.

За сімнадцять років до цього президент Ендрю Джексон пророкував: «Противники уряду на Півдні збираються здійняти бурю з питання рабства... Будьте певні, що ці люди не зупиняться ні перед чим, щоб знищити державу і створити південну конфедерацію, яку з півночі відділятиме річка Потомак»⁶.

Тепер ця буря насувалась.

Питання рабства розділяло Північ і Південь із часів заснування держави. Це протистояння було закріплене в самій Конституції, де йшлося про те, що раб у питаннях представництва в Конгресі рахуватиметься як три п'ятирічні людини, і де закріплювався обов'язок повернати рабів-утікачів їхнім законним власникам⁷. І хоча рабство не згадувалось у Конституції, воно, як казав конгресмен-аболіціоніст Джон Квінсі Адамс, «було записане в самій суті» документа, а це означає, що він, як і будь-який громадянин, має «вірно виконувати ці обов'язки»⁸.

Конституційний компроміс, що захищав рабство у штатах, де воно вже існувало, не працював на новопридбаних територіях. Так, будь-яке територіальне розширення знову порушувало це питання. Міссурійський компроміс дав тимчасове розв'язання приблизно на три десятиліття, але коли Конгрес зібрався вирішувати долю нових територій, завойованих під час мексиканської війни, усі повернулися до обговорення проблеми. «Якщо своїм законодавством ви намагаетесь нас вижити з території Каліфорнії та Нью-Мексико, що були придбані спільною кров'ю й тому належать усьому народові,— попереджав Роберт Тумбс із Джорджії,— то я за роз'єднання»⁹. У Нешвіллі відбувся з'їзд південних штатів, скликаний Міссісіпі, на захист південних прав¹⁰.

Питання рабства вже нікуди було відкладати. Воно переважало в обговорюваннях у Конгресі. Томас Гарт Бентон яскраво зауважив: «У Святому Письмі ми читаемо, що на деяких людей наклали прокляття, наславши на них жаб, і ті були всюди! Глянеш на стіл — жаби, сядеш на бенкеті — і там жаби, підеш у шлюбне ложе, піднімеш простирадло — і там жаби!». Така сама напаст спіткала будь-які дискусії, тому що всі теми зводилися до рабства. «Не можна нічого побачити, торкнувшись, запропонувати без цієї чуми. Ось воно, питання чорних — за столом, на шлюбному ложі, всюди!»¹¹.

Звісно, не лише рабство розділяло країну. Південь виступав проти протекціоністських тарифів, що розроблялися для підтримки північних виробників, та боровся з використанням державних коштів на покращення транспортної інфраструктури на Півночі. Але ці проблеми, хоч через них і точилася боротьба, можна було політично врегулювати. Рабство так не вирішувалось. «Треба задуматися над питанням, що таке рабство і чому воно існує»,— казав Джон Рендолф із Вірджинії ще на початку століття. Рабство є «для нас питанням життя і смерті»¹². До 1850-х років зауваження Рендолфа справдилось.

«Окремий інститут» рабства тепер пронизував кожну сферу громадського життя на Півночі – економічну, політичну й соціальну. З іншого боку, для меншості на Півночі рабство було глибокою і тривожною моральною проблемою. Для багатьох інших жителів Півночі поширення рабства на інші території загрожувало тріумфу вільної праці. Події 1850-х років стикнуть ці «суперечливі складники»¹³ у протистоянні.

«Це велика помилка, – попереджав Джон Келгун у 1850 році, – припускасти, що одним махом можна розірвати зв'язки. Зв'язки, що об'єднують штати в єдиний союз, надто сильні й численні. Роз'єднати країну можна лише із часом. Це має бути тривалий процес... щоб зв'язки поступово стиралися, аж поки не порвуться. Спекуляції довкола питання рабства уже стерли де-що з найважливішого, що нас об'єднує». Якщо ці зв'язки продовжать руйнуватися, пророкував він, «не лишиться нічого, що тримало б штати разом, окрім сили»¹⁴.

Духовні зв'язки, а саме великі релігійні конфесії, уже руйнувалися розколом. Національні політичні партії, тобто політичні зв'язки, стануть наступними, стикнувшись у протистоянні між тими, хто хотів, щоб рабство поширилося на нові території, і тими, хто був проти цього. На початку десятиліття національна Партія вігів, безпорадно розколота через питання рабства, поступово втрачали свій вплив і згодом перестане бути національною політичною силою. Демократи, оточені членами Партії вільної землі, теж поступово втрачали стабільність і до кінця десятиліття безповоротно розділилися.

Ті зв'язки, що сполучали Штати, були не просто інституційними: то було неосяжне відчуття належності до єдиного народу. Спільна гордість за досягнення революційного покоління, відчуття спільних інтересів та прагнень на майбутнє. Хроніки 1850-х за своєю суттю є історією про те, як ці зв'язки стають дедалі натягнутішими, як вони поступово руйнуються, аж поки не розриваються. Авраам Лінкольн правильно передбачив, що дім, розділений в собі самому, не встоїться. До кінця десятиліття, як і попереджав Келгун, союз можна було втримати лише силою.

Чи було це неминучим? На таке питання не можна відповісти коротко. Треба почати з вивчення історичних обставин і поставити запитання, чи ті самі постаті з такими самими переконаннями, почуттями та пристрастями могли повестися інакше. Може, і могли, але все, що нам відомо, – це те, що вони відчували те, що відчували, вірили в те, що вірили, і вчинили так, як вчинили. І так вони невблаганно наблизили країну до громадянської війни.

* * *

Коли відкрився 31-й з'їзд Конгресу, усі ці злостиві суперечки спилили на поверхню. Усі погляди націлилися на 73-річного Генрі Клея¹⁵, котрого, як згодом казав Лінкольн, «усі вважали здатним вирішити кризу»¹⁶. Генрі Клей уже рятував єдність Сполучених Штатів. Тепер, через тридцять років після